

Пам'ятаємо галицьких письменників

*Розповідь про талановитих івано-франківських
письменників.*

**Антін Могильницький
Михайло Яцків
Юрій Шкрумеляк**

Антін Могильницький

(1811-1873)

З березня 1811 року в селі Підгірках Калуського повіту (тепер Калуського району Івано-Франківської області), де його батько був священником.

Через два роки після народження сина батько помер, а мати з часом вийшла заміж вдруге за урядника в Солотвині, де Могильницький провів дитячі та юнацькі роки. Вітчим мало опікувався чужою дитиною, тому лише в 16 років А. Могильницький поступив вчитися в гімназію. Оскільки був непосидючої і неспокоїної вдачі, часто змінював місце навчання: Бучач, Чернівці, Львів, відтак Угорщина, куди пішов пішки до Пешту. Скінчивши там філософію, вступив на богослов'я до духовної семінарії у Львові, всюди відзначався великими здібностями і чудовою пам'яттю. Він вчився на три роки пізніше Шашкевича і Устияновича і до гуртка «Руської Трійці» швидше усього не належав, але виявляв не меншу любов до рідної мови. В 1838 році написав привітальні вірші «Голос радості» на іменини ректора Яхимовича і «Піснь радостну» з причини висвячення у Львові прясівського крилошанина Василя Поповича на єпископа Мукачівського. Наступного року виголосив в семінарії довше «слово о повинностях к царю і отечеству». Се було там перше українське слово після Шашкевича.

Скінчивши богослов'я в р.1840., оженився і дістав адміністрацію парафії в гірському селі Хутарі Стрийського повіту (нині Стрийський район

Львівської області), потім в Зборі Калуського повіту (нині Калуський район Івано-Франківської області), а відтак капелянію в Комарові Станиславівського повіту (нині Галицький район Івано-Франківської області). Тут пробув 12 років, а що доходи були малі, а родина велика, то утримував у себе приватний пансіонат для учнів нижчої гімназії, котрих сам учнів, а сусідні священники радо давали своїх синів до нього. Кремезний тілом і визначний духом, користувався загальною симпатією, був також правним порадиником священників і селян цілої околиці. В 1948-ім році брав участь в народнім русі Русинів і знову став, після 9-літньої перерви, займатися поезією. В 1859 р. став парохом в с. Бабче Богородчанському повіті. В 1861 р. вибрано його послом до сейму крайового, а звідтам делегатом до державної ради; тут виголосив (27 червня) визначну промову, котра принесла йому широку славу і визнання від усіх галицьких Русинів: в ній вимагав прав для української (руської) мови в школах і урядах. Але він не погоджувався з тодішньою централістично-урядовою політикою українських (руських) провідників і щораз менше займався політичними та й взагалі народними справами (а від 1867 р. перестав зовсім). Крім того допікали його домашні турботи, і він, знеохочений та зламаний, щораз більше опускався та проживав незамітно, забутий земляками, аж 13 серпня 1873 р. умер при переїзді наглою смертю в селі Яблінці Богородчанського повіту.

Могильницький мав великі здібності, але не вглубившись ані в поезію народну, ані не знаючи українських письменників, тримався класичних взірців польських та німецьких. Писав мовою галицько-руською, але не зовсім зміг опиратися пануючій тоді тенденції і вживав нераз мимоволі українську книжну мову. Найбільшу славу принесла йому поема «Скит Манявський».

(З переднього слова до видання: «Твори Николи Устияновича і Антона Могильницького».- У Львові, 1913. – С. 341-342).

Талановитий , хоч старомодний поет Галичини

3 березня 2011 року минає 2000 років від дня народження одного із сподвижників «Руської Трійці», будителя Галичини, поета і священника Антона Могильницького (1811-1973).

Його поетична спадщина не є великою, але кожен із творів був щирою і безпосередньою реакцією поета на ті суспільні процеси, які він переживав разом зі своїм краєм.

Літературну творчість Антін Могильницький розпочав 1838 року, навчаючись ще в Львівській духовній семінарії («Голос радости іменин Є. Преп. Григорія Яхимовича», у примітках до львівського видання творів А. Могильницького 1913 року це поетичне привітання називається як перша літературна проба поета) і в перших віршах «Рідна мова», «Згадка старини» відчувається виразний вплив Маркіяна Шашкевича. Вони вперше були опубліковані Яковом Головацьким у збірку-альманасі «Вінок русинам на обжинки», що вийшов друком у двох частинах в 1846 і 1847 роках. Щодо самих творів, то вони сповнені патріотичної патетики, любові до рідної землі, у них звучить заклик не зраджувати рідних традицій, звичаїв, рідної мови:

*Кожний нарід, хоч би дикий,
Любить свій родимий край,
Любить отцівські язики,
Свою мову і звичай.*

(«Рідна мова», 5, 456)

Також патетичними є міркування поета про минуле свого краю, про його тяжку долю.

Звичайно, що іншими ці вірші не могли бути. Складні умови суспільно-політичного і культурного життя, фактична відсутність середовища, яке би прияло, підтримувало і поділяло молодих галицьких поетів, ігнорування галицькою елітою «русинської» мови, призвели до того, що весь поетичний запал ішов не на створення і розширення тематичного простору української поезії, а на постійний захист від остаточного розчинення в іномовному, інокультурному середовищі, на постійне будительство спільноти, яка спала й не була свідомою своєї національної і політичної перспективи. Ситуація не змінювалася ще й у 80-х роках XIX ст., про що львівський історик Ярослав Грицак пише у своїй праці «Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856-1886)»: *«Втіленням цивілізаційної відсталості був кожен із головних автохтонних акторів галицької сцени: малоземельні й здебільшого неграмотні русько-українські та польські селяни; такі ж бідні й тверді у своїй вірі галицькі іудеї; духовенство східного (греко-католицького) та західного (римо-католицького) обряду; дрібна шляхта й великі польські землевласники». І далі: «У добу динамічної соціально-економічної та політичної модернізації галицький уклад життя виглядав надто анахронічно. Вважається, що австрійська Галичина розминулася зі своєю епохою».*

Такі умови не сприяли творчому зростанню цього «приреченого покоління будителів, бо вони попри бажання змінити культурну ситуацію, боролися також за виживання в цьому суспільстві. Революційні зміни 1848-1849 років Антін Могильницький привітав віршем «Ученим членам Руської Митиці (Нового року 1840)», написаного на честь заснування у Львові культурно-просвітницького товариства галицької інтелігенції. У вірші «Судьба поета» постає образ

Русалки як символ нового письменства в Галичині, започаткованого представниками «Руської Трійці». Окремої розмови заслуговує балада Антона Могильницького «Русин вояк», в якій розповідається про добу наполеонівських війн та участі в ній українців Австро-Угорщини. Сама балада є мовби розповіддю в розповіді, в самому кінці автор вказує, що цю історію йому повідав «Сава і з Підгір'я, // Старий вояк годен віри». Відтворення італійської воєнної кампанії, в якій брали участь гуцули – в чужій війні, на чужій службі – заслуговує поваги авторської і співчуття цим безіменним героям.

1852 року Антін Могильницький видав першу частину своєї епічної поеми «Скит Манявський», фрагменти другої частини появилися аж через 12 років, але завершити своєї праці над поемою Антін Могильницький не встиг. Сам задум – подати епічну розповідь про історію скиту в контексті українського середньовіччя – оригінальний. Композиційно поема складається із заспіві до обох частин та 26 розділів, в яких ідеться про мандри двох ченців Києво-Печерської лаври, які заснували в Карпатах обитель:

Ах, недоле! Що ж ся стало?
Где ся наші пісні діли,
Пісні золоїї?
Думок руських чом так мало?
Чи навіки заніміли
Красні думи тії?

Не дивлячись на переобтяженість поеми старослов'янізмами, ускладненість чисельними подробицями, поема вражає монументальністю. Хоча, на думку Івана Франка, вона не стала «народною епопеєю галицької Русі». Він же охарактеризував Антона Могильницького, як поета «талановитого, хоч старомодного».

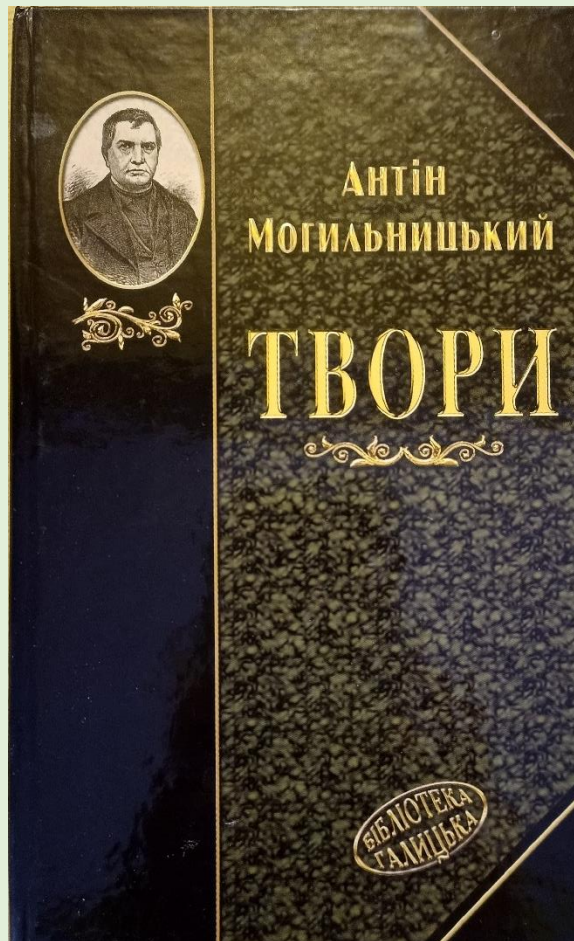
Попри справедливу в цілому оцінку, не можемо не сказати, що громадська і творча діяльність Антона Могильницького відіграла свою позитивну роль у духовному відродженні Галичини.

Побут не дав можливості розкритися вповні таланту Антона Могильницького. Страшна скрута фінансова, велика родина, змушували його чимраз більше думати про хліб щоденний для родини, а не сприяли духовному зростанню поета. Зрештою, його трагічна і абсурдна смерть (дорогою перекинулася бричка, на якій їхав священик, і він забився) стала закономірним завершенням драматичних митарств Антона Могильницького. Сім'я священика була настільки бідна, а парафія така нужденна, що не могли перевезти тіло в с. Бабче, а поховали його в с. Яблунька (тепер Богородчанський район Івано-Франківської області).

Роля Антона Могильницького у названих процесах незаперечна, що й забезпечує йому гідне місце в історії соціально-культурного життя Галичини 40-60-х років XIX століття.

Євген Баран

Книга Антона Могильницького, яка зберігається в бібліотеці інституту

Могильницький А. Твори / А. Могильницький; авт. вступ. статт., упорядн. коментарів та прим. Є. Баран; авт. статт., упоряд. В. Бабій .- Івано-Франківськ : Видавець Супрун В.П. , 2011 .- 208 с. -- 978-966-8969-35-5 : 20 грн. 44 коп. [70611, 70612, 70613, 70614, 70615]

Запропонована книга - перше найповніше видання творів класика Української літератури Антона Могильницького (1811-1873), одного із сподвижників "Руської трійці", галицького поета і священника. Видання розраховане на вчителів, студентів-філологів, всіх шанувальників українського художнього слова.

22.02.2012

Михайло Яцків (1873-1961)

Життя та творчість

Життєвий шлях.

Твори Михайла Яцкова упродовж кількох десятиріч ХХ століття були в центрі літературного життя, навколо них спалахувала полеміка, яка вихлюпувалася за межі української преси, його новели широко перекладалися російською, польською, чеською, німецькою, французькою і навіть японською мовами, входили до антологій новелістики світу.

Михайло Юрійович Яцків народився 5 жовтня 1873 року в селі Лесівці, колишнього Богородчанського повіту на Станіславщині, в селянській родині. Навчався М. Яцків спершу у початковій школі в містечку Лисці, а пізніше у Станіславі. У вересні 1886 року М. Яцків поступив у Станіславську вищу гімназію. Тут він належав до таємного учнівського гуртка, яким керував нині відомий український радянський письменник Денис Лукіянович. За активну участь у роботі цього гуртка в 1890 році М. Яцкова, учня IV класу, з гімназії було виключено. Два роки М. Яцків не міг вступити до жодної гімназії, але цей час не пропав марно. Юнак провів його у наполегливому самотньому навчанні, він ближче пізнав життя, змужнів.

Справою М. Яцківа займалася Львівська шкільна крайова рада. Було вирішено, що дворічне перебування юнака поза школою — покарання недостатнє, і М. Яцкова направлено для продовження навчання до гімназії у Бережанах з відповідним попередженням адміністрації і поліції.

Ця гімназія вважалася місцем кари для неблагонадійних учнів і вчителів, оскільки Бережани були глухим провінціальним містечком, що лежало далеко від залізниці. Скупчення "неблагонадійних" в політичному відношенні учнів вимагало від керівництва шкільних установ добору відповідного викладацького й іншого персоналу, тому поруч з людьми прогресивних і революційних поглядів тут була велика кількість крайніх реакціонерів.

"В Бережанах,— згадує М. Яцків,— почалось моє лихоліття. Директор Гжегорчик... дав господареві класу Петру Дуткевичу (українцеві) інструкцію, як він має зараз на першій годині "привітати" мене..."

Він (Дуткевич), прочитавши список учнів, зітхнув і з півусміхом почав говорити: — Тут між вами з'явився один птах, філософ не філософ, але соціаліст, атеїст, небезпечна, може, схиблена молода людина, отже, будьте обережні, не заходіть з ним в розмову, а коли б щось небезпечне замітили, то донесіть дирекції".

На квартиру, в якій проживав М. Яцків, директор гімназії часто посилав учителів для перевірки, які книжки читає підозрілий учень, що записує і т. д. Але М. Яцків уже мав певний досвід. Скриньку з недозволеними книжками він тримав у кімнаті господаря, а різні недозволені гімназістам видання, між якими були "Народ", "Житіє і слово", що їх видавав І. Франко, виписував на ім'я господарєвої доньки. Господар квартири ставився до Яцківа дуже прихильно. Здібний до навчання і охочий до громадської діяльності, М. Яцків швидко здобув симпатії передової частини своїх шкільних товаришів..

В Бережанах М. Яцків був знайомий з літераторами і громадськими діячами, був у близьких взаєминах з письменником Андрієм Чайковським, користувався його бібліотекою і літературними порадами.

До дирекції почали надходити матеріали про недозволену громадську діяльність М. Яцкова. На останньому (1896) році навчання М. Яцків, який був дуже здібним учнем і проявляв талант уже в своїх перших літературних творах, змушений був залишити гімназію. На цьому й закінчилось його офіційне навчання.

Зірвавшись з "гімназійного припону", М. Яцків пішов у життя, яке зустріло його дуже непривітно. Затхлу гімназичну атмосферу він викрив потім у повісті "Огні горять".

Опинившись на незнаному і вибоїстому шляху "самостійного життя", М. Яцків шукає засобів для існування. Він займається літературною творчістю і одночасно самоосвітою. Багаті знання, якими особливо відзначається М. Яцків у галузі літературознавства, історії, мовознавства, театрального мистецтва, етнографії, він здобув шляхом наполегливої праці над собою.

В другій половині 1896 року М. Яцків став актором мандрівного театру, яким керував Степан Курбас-Янович. М. Яцків приїздить до Львова і в 1897 році поступає на роботу в страхово-кредитне товариство "Дністер". Працює писарем, а після складення спеціальних бухгалтерських іспитів -- у Торговельній академії рахівником. Разом з цим він працював у театрі і користувався великим успіхом у глядачів.

В 1899 році були надруковані перші оповідання М. Яцкова — "Недоумна", "Пробудження", "Собака", "Що ж робити?", "Весняний захват", "Затроєна шпилька". В наступному році (1900) було опубліковано його прекрасне реалістичне оповідання "У наймах".

З 1899 року М. Яцків завдяки І. Франкові працює по сумісництву в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові в "Літературно-науковому віснику" і видавництві "Русько-українська спілка".

У 1913 році вийшла повість М. Яцківа "Блискавиці", збірка "Смерть бога" та брошура "Іван Франко. В 40-у річницю".

Настала війна, письменника забрали в австрійську армію, і творчі плани залишились нездійсненими. В армії М. Яцків був рядовим солдатом і фронтового лиха зазнав повною мірою. В грудні 1914 року М. Яцків здався в російський полон, в якому перебував дуже короткий час. В числі інших полонених його було відправлено в тил.

У 1916 році в журналі "Шляхи" було надруковано оповідання М. Яцкова "Горлиця". В цьому ж році вийшла з друку перша, а в 1917 році друга частина його повісті "Танець тіней". В 1917 році була видана збірка нарисів М. Яцківа "Далекі шляхи". В 1919 році вийшла збірка творів М. Яцківа під назвою "Боротьба з головою".

За часів СРСР він працює у Львівському обласному відділі народної освіти, а з червня 1940 року—бібліотекарем у бібліотеці Львівського філіалу Академії наук УРСР. З новою енергією М. Яцків взявся до творчої праці над новими творами, докінчував раніше розпочаті та готував до нових видань краще зі свого доробку.

Цю важливу і корисну роботу перервала війна. М. Яцків опинився на окупованій території. До глибини душі ненавидячи фашистських зайд, він мусив переховуватися від них. Після вигнання окупантів М. Яцків продовжує творити з новою силою. Пише оповідання, опрацьовує свої старі твори, виступає в пресі. В 1950 році у Києві вийшла його книжка "Оповідання". В 1953 році у Львові були видані "Вибрані оповідання", в 1956 році — повість "В лабетах", що є новою редакцією повісті "Танець тіней", а в 1957 році — "Вибране",

За останні роки життя опубліковано такі його твори: "Молоде вино грониться" (1958), "Новели" (1959) та спогади про І. Франка, В. Стефаника (1946). У записах Яцківа видано "Народні пісні" (1983).

Аж до останніх днів свого життя — помер 9 грудня 1961 року — М. Яцків невтомно працював над здійсненням цікавих творчих задумів — писав новели і повість про карпатських лісорубів, у якій мав охопити період від панщини до наших днів.

<https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=4665>

*Підготувала: В. Палій – бібліограф
методично-бібліографічного відділу ЦБ
Відповідальна за випуск: А. Заруцька – директор ЦБС*

Творчість Михайла Яцківа.

Твори Михайла Яцкова упродовж кількох десятиріч ХХ століття були в центрі літературного життя, навколо них спалахувала полеміка, яка вихлюпувалася за межі української преси, його новели широко перекладалися російською, польською, чеською, німецькою, французькою і навіть японською мовами, входили до антологій новелістики світу. М. Яцків створив непересічні мистецькі цінності і посіяв своє місце в історії української літератури.

У перших книгах Михайла Яцківа вражає сувора правда життя, заглиблення в соціальні процеси, своєрідний художній розріз дійсності. Село, військо, школа, церква, мистецтво – у всьому панують фальш, підступність, фарисейство, на кожному кроці трагедія нещасних і покривджених. Пастушка Олена («У наймах») понад усе прагнула справити собі чобітки. Скільки кошиків ягід перенесла вона до міста, поки збрала гроші й замовила в шевця чобітки. Дівчина спромоглася на гарне взуття, але тішитися ним не довелося: простудилася і вмерла. В оповіданні «Красуня юнак пішов у світ «шукати роботи й щастя». І тих мандрях одного разу сталася дивна пригода: хлопець зустрів у газди, до якого попросився на нічліг, красуню, яка виявилася німою. Трагічний кінець і коняки («Шкапа»), що не годна витягти під гору важкий віз.. Всі ці трагічні сцени – немов би штрихи, фрагменти загальної картини життя галицького села, в якому відбувається процес пролетаризації і зубожіння основної маси села. Без землі, без тягла, а то й без свого кутка, сини вчорашніх газдів стали наймитами.

Чи не найдраматичніші картини постають перед читачем у творах М. Яцківа з військового побуту, в яких письменник за словами О. Білецького чи не найглибше розкрив «справжні жахи австро-німецької казарми». Армія відривала хлопців від їх звичного життя і кидала в прірву муштри, глузувань військової старшини, приниження людської і національної гідності. Яцків охопив, так би мовити, всі етапи перебування селянина в цісарському війську. «Душі кланяються», «Дитяча забава», «У милосердної богині з кам'яним серцем», «Христос у гарнізоні», де головні герої зазнають кожен своєї трагедії: Один не доїхав до місця служби і кинувся під поїзд, другий став жертвою муштри та помирали, третього муштра довела до божевілля. Твори М. Яцківа про військове життя стали людськими документами великої художньої сили і разом з повістю О. Кобилянської «Земля», новелами В. Стефаника, поезіями та оповіданнями Ю. Федьковича склали в українській літературі своєрідну жовнірську епопею, стали переконливими звинуваченнями суспільних порядків того часу.

Розкриває молодий письменник і механізм системи тогочасної освіти (повість «Огні горять»). Докладно змальовує автор гімназійні будні. Показує він, власне, один день навчання, в якому повною мірою сконцентровані всі болячки системи шкільної освіти: тупість, дріб'язковість і боягузливість

учителів, низький рівень програм і підручників, прищеплення молоді психології кар'єризму, запобігання перед начальством, чинопочитання. «Гімназія... Тисячі свіжих душ кривдяться і ломляться на ціле життя, тисячі голодних, виморених мріють про свободу... а тисячі ситих пустують собі безпечно!» Повість «Огні горять» викликала широкий резонанс серед громадськості, особливо молоді.

Позначився на творчості письменника і вплив естетики модернізму. Модернізм відчутно зачепив своїм «чорним крилом» Михайла Яцківа. Низка його творів пройнята настоями скороминущості життя, страхом перед космічною безконечністю і смертю. Цікаво, що коли в героїв М. Яцківа з'являються такі настрої, то герої ці втрачають життєву й психологічну переконливість, стають ніби тінями (автор навіть дає заголовки деяким творам: «Тіні серед тіней», «Танець тіней», а події відбуваються у фантастичних обставинах, серед скель, на цвинтарях, в старих замках. Окремої розмови заслуговує повість «Блискавиці» (1913), названа автором «суспільною студією». Вона об'єднує в собі риси символічної і реалістичної манери письма. Герой повісті - художник Юрій Криса. «Я син природи і поневоленого народу», --»характеризує себе герой повісті., Правда, зв'язок з поневоленим народом він поступово втрачає. Персонаж повісті відчуває радше генетичний, ніж реальний зв'язок з народом, його основний стан – самозосередження, самоаналіз: він упоюється своєю самотою. «Блискавиці М. Яцківа з цього погляду є продовженням повісті «Огні горять», власне однієї теми – морального падіння.

В плані психологічного аналізу, умінні схопити й передати зміни душевних станів М. Яцків і тут показав себе майстром. Кращі новели М. Яцківа споріднені з творами таких його побратимів по перу і земляків, як Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович. Новели «Повернення», «Горобці», «Благословення», «Сerp», -- це спостереження соціально-побутових трагедій простого люду. Часто письменник вдавався до елементів українського фольклору, використання демонологічних образів, які постають переосмисленими в системі оригінальної поетики. Це такі новели: «Поема долин», «Лісовий дзвін», «Де правда?». З часом письменник переконується, що лише на ґрунті реалізму можливі справжні мистецькі здобутки. У 1914 році сорокарічному письменникові довелося одягнути мундир солдата астрійської армії і піти на фронт. Тема страхіття війни постає у повісті «Горлиця» та новели у збірці «Далекі шляхи». Війна постає у повісті в образі ока горлиці – таємниці, якої герой твору ніяк не міг розгадати. У повоєнний час вийшла з друку повість «Танець тіней», яку автор переродив у часи радянської окупації та назвав «В лабетах». Повість була наслідком багаторічних спостережень над життям «Товариства взаїмних обезпечень «Дністер» , в якому письменник довгі роки працював рахівником. Тут зміцнювалися фінансові підвалини місцевої буржуазії, яка визискувала працю «рідних» братів, тут з'явилися

паростки боротьби, спроби організованого протесту проти гніту «інтелігентного» працівника. Широкий громадський резонанс повісті пояснювався ще й тим, що більшість персонажів мала прямих своїх прототипів, а твір написаний на основі реальних людей. Службові установи працюють без унормованого робочого дня. Не мають ні вихідних, ні відпусток, а одержують за таку каторжну працю по тридцять-сорок ринських на місяць, тим часом як зарплата директорів, розіпхана по різних графах, становить величезні суми. Перед читачем проходять справжні трагедії, причиною яких є крайня нужда і злидні.

Після книг «Далекі шляхи» і «Танець тіней» у творчості письменника настала довга перерва. М. Яцків зробив непоправну помилку: 1920 р. він став редактором газети «Рідний край», яка признавала окупацію Галичини панською Польщею де-факто. М. Яцків тяжко спокутував свою провину перед народом. Він був приречений на творчу мовчанку: українська преса Галичини бойкотувала його. Він порвав з редакцією, але не зміг визначити свого місця в новій реальності.

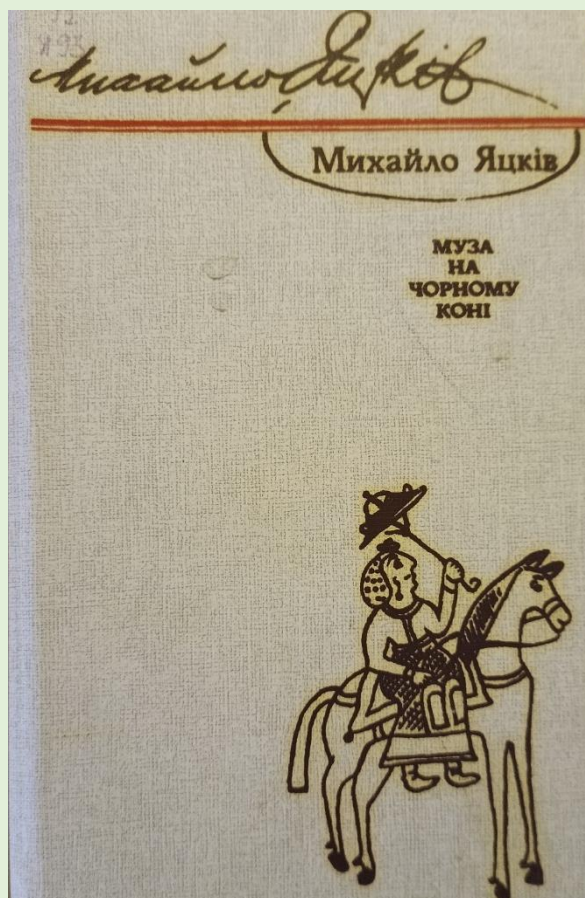
Вересень 1939 року повернув Яцківа до творчої діяльності. Він включився в літературне життя Львова, став членом Співки письменників України. Довгі роки працював бібліографом Львівської наукової бібліотеки Академії наук УРСР. У повоєнні часи вийшло декілька книг письменника.

Письменник вітав появу молодих талантів, дружив з творчою молоддю, виступав зі спогадами про свої зустрічі з І. Франком, В. Стефаником, Лесею Українкою.

Твори Михайла Яцківа – це частка історії нашої літератури. Тає в його спадщині й те, що не скоряється часові.

*М. Ільницький «Поетична концепція
з музичним і малярським тлом» :
вступна стаття до книги
М. Яцківа «Муза на чорному коні»*

Книга Михайла Яцківа зберігається в бібліотеці інституту

821.161.2-3

Яцків М. Муза на чорному коні : оповідання і новели, повісті, спогади і статті / М. Яцків; упоряд., авт. передм. та прим. М.М. Ільницький .- К. : Дніпро , 1989 .- 850 с. : 4 крб. [61339]

821.161.2-31 Українська література. Це видання творчої спадщини західноукраїнського письменника Михайла Яцківа, який увійшов у літературу на початку ХХ століття збіркою глибоко психологічних оповідань і новел, схвально оцінених І. Франком та Лесею Українкою. Переживши захоплення модернізмом, письменник повернувся до реалістичних традицій, показуючи в новелах та повістях «Огні горять», «Блискавиці», «В лабетах (Танець тіней)» життя художньої інтелігенції, артистичної богемі, фінансової буржуазії та ін. Повною мірою талант письменника розкрився у повісті «Горлиця», де показано жахливі картини першої світової війни. У книжці подано і оповідання, написані за радянського часу, статті і спогади письменника.

Юрій Шкрумеляк (1895-1965)

Юрій Шкрумеляк народився 18 квітня 1895 року в селі Ланчині, тепер Надвірнянського району Івано-Франківської області, у родині селянина Андрія. Навчався у Коломийській гімназії (1907-1914), Українському таємному (Львівському, 1918-1924) і Празькому (Карловому, 1924-1926) університетах. У серпні 1914 на заклик Головної Української Ради добровольцем вступив у лави Українських січових стрільців (УСС) і був зарахований до другого куреня отамана Гриця Коссака, а вишкіл відбував на Закарпатті. Брав участь у боях із російською окупаційною армією, був поранений.

Вилікувавшись, повернувся на фронт, воював на берегах Золотої Липи на Тернопільщині, а згодом на Буковині, де був писарем при штабі куреня й одночасно членом пресбюро УСС. Видав разом із Мирославом Ірчаном і художником Гецом сатирично-гумористичну газету «Самохотник». На сторінках якої опублікував вірш «Морітурі», У 1935 році всі річники газети і пам'ятки, пов'язані з Мирославом

Ірчаном, Ю. Шкрумеляк передав до бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка.

Перебуваючи у лавах УСС, Шкрумеляк брав участь у підготовці договору між Радою державних секретарів ЗУНР і Директорією УНР у Фастові про «злуку українських держав в одну одиницю», укладеного 1 грудня 1918 року, а 22 січня 1919 – в урочистостях на Софійському майдані в Києві.

Після відступу УГА за Збруч зазнав чимало лиха у степах Великої України, пепрехворів на тиф і тільки дивом врятувався. Про ці трагічні події розповів у своїх спогадах «Поїзд мерців» (1922). Тому до кінця життя йому діставалося за ту вкрай негативну оцінку, яку дали радянські історики нашим національно-визвольним змаганням та їхнім учасникам – січовим стрільцям та воякам УГА.

По війні працював у редакціях львівських газет «Діло» і «Батківщина», співредактором видавництва «Світ дитини», у 1928-1930 – співредактором видавництва Івана Тиктора, головним редактором часопису «Народна справа». У 1931-1939 роках видав журнал «Дзвіночок». У міжвоєнний період він був одним із найактивніших і найпопулярніших діячів галицької журналістики, особливо, дитячої, на матеріалах і традиції якої виховалося не одне покоління патріотів.

Під час першої більшовицької окупації Ю. Шкрумеляк навчав дітей української мови і літератури у Львівській середній школі № 1, навіть став членом спілки письменників України, видав поетичну збірку «Пісні про радісну осінь» (1940), яка не принесла ні радості авторові, ні не збагатила української літератури.

За окупації німецької працював у львівському відділенні «Українського видавництва», друкувався в періодиці. З поверненням більшовиків письменник разом з дружиною і сином, як і багато галицьких інтелігентів, подався на Захід, але біля Криниці, неподалік від Кракова, їх зупинили радянські танкісти. Довелося повертатись до Львова. У 1944 році в журналі «Перець» з'явився фейлетон Ярослава Галана «Сорокати Івась» (один із псевдонімів Ю. Шкрумеляка). То був донос на письменника. І наприкінці того ж року його заарештували і до 30 серпня 1945 протримали у львівській в'язниці. Відтак засудили на десять років каторги у Печорських таборах. Нелюдські умови, виснажлива праця, голод підірвали здоров'я письменника. Ноги опухли, шкіра набрала жовто-землистого кольору, вага не досягала й 50 кілограмів.

У 1955 році Ю. Шкрумеляка звільнили, і він переїхав до Коломиї. Тільки через два роки письменникові дозволяють повернутися до Львова. Незважаючи на дуже слабе здоров'я, різні перешкоди і цькування, він наполегливо працює, бореться за повернення із спецфондів своїх творів, пише і друкує нові, щоправда, у дусі сумнозвісного соцреалізму. Помер Юрій Шкрумеляк 20 листопада 1965 року у Львові і був похований на Личаківському цвинтарі недалеко від могили І. Франка.

Про творчість Ю. Шкрумеляка. Почав писати і друкувати свої твори під час першої світової війни. Один із перших його віршів «За рядами ряди» з'явився 29 грудня 1915 року в газеті «Українське слово». Отож 1995 відзначаємо три ювілеї письменника: 100-річчя від дня народження, 30-річчя від смерті й 80-річчя творчої діяльності. Згадана поезія започатковує стрілецьку тематику його творчості.

За рядами ряди – ідуть рідні брати—

До походу гармата їм грає, --

А за ними в їх честь лиш бронзовий хрест

Срібні сльози на путь проливає...

Ці та інші настрої з життя, побуту і боїв усусусів Юрій Шкрумеляк передав також на сторінках «Самохотника» і «Свободи».

До стрілецької тематики Ю. Шкрумеляк не раз звертався у поетичних і драматичних творах: «Стрілецька слава в піснях» (1939), «Стрілецька писанка» (1938), «Стрілець невмирущий» (1938).

У 1920 році в Станіславові Юрій Шкрумеляк видав поему «Сон Галича», а 1926 у Коломиї – поетичну збірку «Авлева жертва», яка стала своєрідним творчим підсумком ідейних і мистецьких шукань. Після трагічного кінця національно-визвольних змагань письменник шукає своєї дороги в літературі, його захоплює «боротьба духа проти зматеріалізування життя» (О. Бабій). 27 листопада 1921 року у Львові Юрій Шкрумеляк був одним з організаторів «Вечора молодого мистецтва». Він увійшов до літературної групи «Митса», названої на честь співця часів Данила Галицького, друкувався на сторінках однойменного журналу (1921-1923). Як можна судити зі статті В. Бобинського «Літературне життя по цей бік Збруча» (1923), Ю. Шкрумеляк не сповна поділяв ідейні засади «митусівців», а шукав свого поетичного самовираження, бажаючи бути на стороні «духа». «Юра Шкрумеляк відразу відзначився в своїх віршах як поет з певним засобом технічних прийомів, -- писав ВВ. Бобинський, -- засвоєних від старших галицьких поетів, головне ж від Франка», але у ці вже відомі форми вкладає зміст, «зачерпнутий в безпосередньої

воєнної дійсності». Описуючи події 1918-1920 років, «він все старається зрозуміти і оправдати», але «невблаганний тільки до національних кривд». В. Бобинський помітив ще дві тенденції у поетичній творчості Шкрумеляка – «його недовіру до чужинця» і «недовіру до «надто ідеалістичних цілей соціалізму», і засудив злочини, що творилися на Великій (радянській) Україні, жертвою яких згодом став і сам Бобинський.

І все ж таки Шкрумеляк не тільки став «на шлях культу ілюзорних світів, леліаних у глибині власної відірваної віж життєвого гамору душі» (В. Бобинський), а намагався своїм пером боротися проти чорної ночі окупації Східної і Західної України.

Така спрямованість поезії Ю.Шкрумеляка не могла сподобатися ні прорадянським критикам, ні польським шовіністам. Перші вважали, що нібито «безтілесність такого ставлення поета до життя» та «злощасні» «філософічні інтереси» не будуть зрозумілі «сільському пролетарію», що вони означають втечу «від хвиль» бурхливого океану життя». А другі всіляко намагалися не допустити кращих творів письменника до читача. Так, 6 лютого 1933 року окружний суд у Чорткові skonфіскував його історичну повість «Битва під Зборовим», присвячену одній з подій Національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького.

Плідно працював Юрій Шкрумеляк і на перекладацькій ниві. Він переклав частину сатиричної повісті Я. Гашека «Швейк в запілля», вірші А. Міцкевича, Г. Ібсена, І. Козлова, Ю. Тувіма, готував до друку свої переспіви «Пісні пісень», епосу «Тайна Індри».

Багато уваги приділяв письменник літературі для дітей і молоді, популяризації творчості Тараса Шевченка. Він опублікував свої вірші «Тарас Шевченко», «Шевченкові роковини», «Малий Тарас», «Поклін тобі, Тарасе». Останній став відомою піснею. Видав оповідання «Що малий Тарас вчитав у хмарах?» і п'єсу «Зустріч з бандуристом». Варто також нагадати ще такі видання, як «Найновіший колядник»(1936), «Три князі в Вифлеємі»(1936), «святий Миколай у нашій школі», «Святий Миколай у селі», «Жіночий вертеп»(1938), «Історія України для дітей шкільного віку»(1934).

У часи радянської окупації Ю. Шкрумеляк видав поетичні збірки – «Пісня про радісну осінь»(1940), «Сопілка грає»(1957), «Співай, Верховина» і «Привіт Говерлі»(1964), а для дітей –«Книжечка тонка від дядька Юрка» (1961). На жаль, це вже не поезія, а заримовані рядки про «щасливе життя» в радянському союзі, доказ того, що

поет після перевиховання у сталінських концтаборах «поборов» різні «збочення» і «перекручення», покинув «нерівний шлях», як про це він з гіркотою писав у листі до автора цих рядків 16 вересня 1963 року. Пропонована шановному читачеві фантастична повість «Огні з полонини» захоплююча і повчальна.

*Володимир Полєк з передмови
до книги «Огні з полонини»*

Книга зберігається у фонді бібліотеки інституту

Шкрумеляк Ю. Огні з полонини. Книга 1 : повість, поезії. До 100-річчя Юрія Шкрумеляка. / Ю. Шкрумеляк ; ред.-упоряд. М. Андрусак ; передм. В. Полєк.-- Коломия : Вік "Просвіта" , 1995 .-- 207 с. : 180000 куп.(до 1996 р.) [64644,64645]
821.161.2 Українська література

Бібліотека ОІППО березень 2025 р.